

Dopis mu Mencil psal prakticky ve stejné době, kdy Cyril Merhout začal o Wagnerovi zveřejňovat v časopisu Klubu přátel Malé Strany své pomluvy,¹¹ které předznamenaly o rok později odvolání Wagnera z funkce přednosty Státního památkového úřadu v Praze a v konečném důsledku jeho zatčení v srpnu 1949. Ministerstvo se odmítlo oficiálně Wagnera zastat, přestože je k tomu dopisem vyzvali zaměstnanci památkového úřadu.¹² Jaký byl v tomto případě postoj Mencilův, nevíme. S ohledem na dlouholeté blízké přátelství s Wirthem mu asi nezbylo než zůstat zdrženlivý, i když během roku 1947 se jejich někdejší pevný vztah začínal naleptávat.¹³

Konec konců i Mencil, stejně jako Wagner, redukoval postupně v dalších letech po Vítězném únoru 1948 své smělé poválečné plány, ať šlo o jeho přednášky na pražské univerzitě v pozici soukromého docenta, nebo aktivity v jeho zaměstnání. Nástup stranických kádrů na všech frontách se nedal zadržet.¹⁴

Mencil naštěstí neměl tak vlivné nepřátele, útok z FF UK měl za následek „jen“ jeho odchod z pozice přednášejícího soukromého docenta. V úřadě ho totiž potřebovali: v květnu 1949 pomohl ministerstvu financí zbavit se přebytků nevyužitých prostředků tím, že rychle a operativně navrhl a připravil velkorysý program památkových rezervací městských i rezervací lidové architektury a ještě k nim přidal péči o zámky druhé kategorie (ty, které zůstaly mimo Wirthovy seznamy).¹⁵ Byl to skutečně Mencil, kdo stál jako iniciátor a autor za zahájením projektu památkových rezervací, pro něj měl nasbírán materiál z mnohaletých výzkumů, do kterých po roce 1945 zapojoval i své univerzitní posluchače a později i architektky. Po roce 1950 podle stejného modelu rozběhl projekt městských památkových rezervací (a lidové architektury) se svými studenty z bratislavské univerzity i pro Slovensko.¹⁶ Z oborové paměti a příslušné literatury se bohužel o této jeho klíčové roli při vzniku tohoto zásadního pilíře památkové ochrany českých a slovenských historických měst mnoho nedozvíme.

Výtvarný smysl pražského souměstí je tedy nejen svědectvím Mencilovy určité badatelské etapy, předcházející zřejmě tomuto jeho nesmírně činorodému období po roce 1949 na památkovém odboru ministerstva, ale také nepřímým ohlasem stupňujících se dramatických bojů o metody památkové ochrany mezi Wirthem a Wagnerem ve 40. letech 20. století.

Klára BENEŠOVSKÁ

■ Poznámky

11 *Malostranská kronika* I, 1947, č. 1–2, s. 3–4.

12 Křížek – Štoncer (pozn. 6), s. 99.

13 Více k tomu Klára Benešová, *Kauza Václav Mencil: někdo musí z kola ven. Příspěvek k výuce dějin umění v l. 1938–1952*, *Umění* LXVI, 2018, s. 194–203.

14 Členy KSČ se stali i někteří z jeho bývalých studentů,

později kolegů v úřadě či vůbec v oboru. Pravdou je, že jejich přátelství, postavené na společných pracovních zkušenostech, ve většině případů přetrvávalo.

15 Podrobný popis zrodu ideje a prvních kroků při jejich realizaci: Václav Mencil, *Městské rezervace*, *Časopis společnosti přátel starožitností* LIX, 1951, s. 129–138. – Též Idem, „Ako sme začínali...“, *Pamiatky a príroda*, 1976, č. 6, s. 42.

16 „Ako sme začínali...“ (pozn. 15), s. 42.

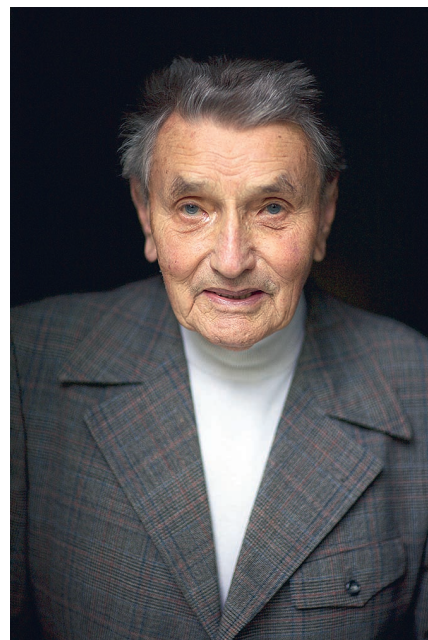
Architekti beze jména.

Rozhovor s architektem Jiřím Vahalou o vězních tzv. Basaprojektu na Pankráci

V procesu bádání k rekreačnímu komplexu pro nejvyšší komunistické funkcionáře u Orlické přehradě, přísně utajované akci na přelomu 50. a 60. let 20. století, mají očitá svědectví zásadní význam. Již proto, že v Archivu bezpečnostních složek byl po roce 1991 objektivový svazek s krycím názvem „letní sídlo Orlík“ skartován, a také proto, že propuštění architekti museli podepsat, že o svém věznění nebudou nikdy mluvit – snad o něm ale ani mluvit nechtěli. Některé informace o tzv. Basaprojektu (také Basoprojektu, Basprojektu) a pracích na rekreačním areálu komunistických elit na Orlíku však máme právě jen z osobních vzpomínek. Zatím jediné dostupné očitě svědectví, které ukazuje, jakým způsobem a za jakých podmínek architekti v Basaprojektu pracovali, představuje výpověď šestadevadesátiletého architekta Jiřího Vahaly. Jeho svědectví mimo jiné také dokazuje, jak se vyvíjel projekt orlického rekreačního resortu, v jehož rámci mohli věznění architekti do určité míry projevit své tvůrčí schopnosti.

Pokud vím, architektura měla ve vaší rodině tradici. V jakém prostředí jste vyrůstal?

Architektonickou přípravu jsem získal od svého otce architekta Františka Vahaly. Můj táta absolvoval nejprve meziříčskou odbornou dřevařskou školu, poté Uměleckoprůmyslovou školu u prof. Jana Kotěry a ČVUT. Před 1. světovou válkou a v jejím průběhu navrhoval budovy škol a pak realizované nábytkové interiéry, také uveřejněné ve vídeňském časopise *Das Interieur*. Ateliér měl od roku 1916 v nově postaveném paláci Koruna v pátém patře, posledních pět oken do Václaváku. V Koruně rodiče i bydleli, po mém narození pak dva roky i já, než se postavila naše vila na Orechovce v roce 1924. Pamatuji se jako malý kluk, že jsem se díval z oken ateliéru, jak se tehdy přestavoval Václavák, jak ty tramvaje ještě jezdily po stranách. Vše mám živě před očima. V roce 1932 táta v Koruně skončil a ateliér přenesl do naší vily potom už pouze s jedním spolupracovníkem (v Koruně měl tak 8–10 lidí). Zemřel uprostřed války v roce 1942.

1

Obr. 1. Architekt Jiří Vahala. Foto: Šimon Vahala, 2018.

Jaké byly vaše vlastní začátky jako architektka?

V roce 1940 jsem začal studium na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, kterou jsem dokončil v roce 1944. Před 2. světovou válkou se architekti a umělci dohadovali, jestli má, nebo nemá být vysokou školou. Byla považovaná za speciální umělecko-průmyslovou školu. Naštěstí Němci tento spor nepostřehli, a proto školu nezavřeli jako jiné vysoké školy. První rok jsem studoval u Pavla Janáka, pak ho vyhodili a nastoupil Jan Sokol, výborný člověk. Za Němců mu navěsili na krk Svatováclavskou orlici, a pak mu to po válce komunisté vyčítali, chtěli ho zdiskreditovat, ale za to nemohl, že dostal takové vyznamenání. Víte, Sokol byl ze všech profesorů ty čtyři roky nejsolidnější člověk na škole, velmi slušný. Umprumka byla takové protiněmecké jádro, tam se o politice moc nemluvalo, ale bylo to jasné. Profesori věděli, že tam jsou, aby ochránili tehdejší studenty a umožnili jim tam ty čtyři roky aspoň nějak vegetovat. A Sokol byl z nich nejlepší. Na škole zůstal do roku 1951, kdy ho zase vyhodili bolševici. Za něj bych ale dal ruku do ohně.

Kde jste působil po skončení školy?

UMPRUM byla uznána za vysokou školu, takže jsem nemusel jít dál, ale stejně jsem za nejlepší školu vždy považoval to, co mě naučil otec. V tom jsem měl velkou výhodu. Pamatuji si, že po skončení školy jsem pracoval pro fotogrammetrický ústav, který sídlil vedle kostela v Karmelitské ulici. Celý rok jsem zaměřoval v měřítku 1 : 50 fasády domů v historickém jádru Prahy. Víím, že jsem dělal mimo jiné kostel sv. Salvátora nebo Karlovu ulici na Starém Městě a měšťanské

domy na Malé Straně. Na tu dobu to byla dobrá a také celkem slušně zaplacená práce. Jiní zaměstnanci tato zaměřování doplňovali po fotografické stránce. Doufám, že jsou tyto dokumenty někde uloženy. Na tu dobu to byla dobrá a celkem slušně zaplacená práce. To se hodilo, neboť jsme se s mou ženou připravovali na rodinu. Vzali jsme se týden před koncem války.

Kam jste posléze přešel?

Krátce po válce jsem pracoval pro Zemský národní výbor (1946–1948), kde jsem dělal stavební dozor na dřevostavby. Potom jsem v začátcích Stavoprojektu působil v detašovaném pracovišti – ateliéru přímo v naší vile v podkroví, ve skupině 3–4 lidí architekta Bohumila Hypšmana mladšího, syna známého architekta Hypšmana. Převzal po tátovi ateliér a založil v rámci Stavoprojektu skupinu pro projekty vojenských staveb. Ale brzy se to zrušilo.

Jaké byly vaše začátky ve Stavoprojektu?

Pro vybudování Stavoprojektu se zabralo zemědělské muzeum na Letné. Tam architektky soustředili, já nevím, několik set lidí, přitom ředitel snad nebyl ani vyučený malíř pokojů. Všichni architekti, co tenkrát dělali a byli samostatní, museli jít tam. Teprve pak vznikl Pražský projektový ústav a další. První tři měsíce ve Stavoprojektu jsem měl plat 13 000 Kčs, to byly slušné peníze. Ale potom, protože jsem nebyl ve straně, jsem měl pouze 6 500 Kčs. Ti, co byli ve straně, měli samozřejmě stále ten vyšší plat a další výhody. Ve Stavoprojektu se mi vůbec nelíbilo, z osobních i finančních důvodů. Navíc jsem už začínal mít rodinu, tak jsem se snažil tu finanční situaci vylepšit.

Jak?

Zkoušel jsem, co se dalo. Zakázku jsem třeba získal následujícím způsobem. Pamatuji si, že úředně v rámci Stavoprojektu jsem navrhoval adaptaci stodoly pro garáže v areálu Břevnovského kláštera, který tehdy zabralo ministerstvo vnitra. Když jsem sháněl podklady pro provedení projektu, dostal jsem se do styku s ředitelem Strojní traktorové stanice a dohodli jsme se, že při zaměstnání, ale ve svém volném čase udělám typovou stavbu strojní stanice (traktorku) v Hostivících. Nakonec jsem v letech 1952–1954 udělal celý projekt, který se realizoval. Po jeho dokončení jsem normálně dostal zaplacené podle honorářových tabulek, žádné problémy nebyly.

Někdy v té době, už si nepamatuji přes koho, jsem se dostal také k zakázkám pro pohraniční státní statky – zastavovací plány na část jejich hospodářství u Aše, které spěchaly. Ve svém volném čase jsem se tam jel podívat a dohodnout se stavebním technikem. Nakonec jsem pro statek Aš vypracoval celý projekt. Když se to rozkřiklo u dalších státních statků (bylo jich celkem 12), tak se ke mně hrnuly podobné zakázky jedna za druhou, od jižní Moravy až po Krušné Hory.

Tyto práce jsem začal asi v roce 1953, před koncem roku 1954 se všechny dodávaly a odevzdávaly po pěti vyhotoveních investorovi k projednání s úřady. Státní statky pak dostaly nařízení, že ty faktury musí zkontrolovat dvojice soudních znalců. Jelikož to bylo v různých krajích, tak podle krajů kontrolu prováděli různí znalci. Nevím, jaké podklady dostali. Dohromady to bylo asi za 450 000 korun. Dělal na tom asi 15 lidí, vše šlo přese mě, já jsem vyplácel ostatní.

Jak s tím souvisel podnik IPRA (Inzertní a reklamní podnik Vydavatelství a nakladatelství Lidové demokracie)?

Podnik IPRA byla propagační kancelář lidové strany, jejímž předsedou byl katolický kněz Plojhar. Všechny politické strany měly výdělečný podnik, aby měly na svůj provoz. Tento podnik umožňoval proplácet projektovní práce. Přes IPRU jsem dával podklady a faktury, oni je mohli přezkontrolovat s tím, že 20 procent bylo pro ně, tedy pro organizaci lidovců, a 80 procent přišlo nám, projektantům za práce a režijní náklady. Faktury posílala už IPRA a peníze přijímala IPRA.

Jak jste se k tomu podniku dostal?

Doporučili mi ho moji kolegové s tím, že dělá práce spojené s vyúčtováním. IPRA ty práce zadávala ve smlouvě o dílo. Vybavili fakturu, balíky poslali investorovi, který si tyto práce objednal. Takto to bylo vyřízené. Tímto způsobem pracovali i další architekti pro různé investory.

Kdy nastaly problémy?

První tři faktury byly proplacené na jaře nebo před prázdninami v roce 1954. A když to měli platit ke konci roku, přišli investoři s tím, že k nim přišla policie a že jim bylo zakázáno proplácet 8–9 faktur. Důvod jim ale nikdo neudal. Má kolegyně za tím účelem kontaktovala ministra vnitra Rudolfa Baráka, kde mu sdělila, že práce byla hotová, nikde neměli námitky, nic nebylo vadného. On ji ujistil, že do dvou měsíců to bude vyřízeno, pokud ne, tak má opět přijít.

A na základě zásahu ministra vnitra Baráka skutečně v lednu v roce 1955 bylo vše v pořádku proplaceno, jak bylo domluvené. IPRA po srážce svých 20 % mně poslala peníze, které jsem rozdělil všem spolupracovníkům. Tím jsem celou akci považoval za ukončenou. Nadále jsem pracoval ve Stavoprojektu za tu mizernou mzdu. Rodina se rozrůstala, celkem jsem měl 3 děti. Od roku 1954 do 1956 jsem pracoval v SÚRPMO (které se oddělilo ze Stavoprojektu), v jehož rámci jsem například projektoval mříže všech oken v zahradě pro budovu ministerstva financí (Vojnovy sady).

V letech 1956–1958 jsem pak působil ve Výzkumném ústavu Ústředního svazu družstev. Pak jsem byl od prosince 1958 až do února roku 1959 delší čas nemocný, vůbec jsem netušil, co mě čeká, až budu

chtít jít po nemocenské do práce. Už v předstihu, tedy ke konci roku 1958, jsem totiž dostal výpověď – aniž by se to však dostalo k mým rukám.

Co se stalo?

Stalo se to přesně 25. 2. 1959, zrovna jsem se ráno vypravoval do práce po nemocenské. Když jsem vyšel z domu kolem půl sedmé, přistoupili ke mně dva pánové, že potřebují něco vysvětlit. Nic konkrétního mi ale neřekli. Pamatuji si, že jsem schválně volal na ženu, nezapomeňte vyvěsit prapor. Pak jsme šli do auta, říkal jsem si, kam to jedeme, a s údivem koukám, že přijíždíme k Ruzyni. Zatrnulo mi, že to asi nebude jen tak. Přijali mě, řekli: „svlékněte se, oblečte se, tady máte mundúr“ a zavedli mě do jedné z cel. Za chvíli pro mě přišel referent, ten co pro mě přijel, a zavedl mě nahoru do kanceláře. Řekl mi jen, tak teď budeme počítat, kolik co mělo stát.

Práce byly skončeny v 1954 a teď po pěti letech přišli s tím, že se dělaly tyhle projekty. A že bylo zakázáno proplatit asi 8–9 faktur, ty první 3–4 faktury nestačili zachytit. A teď, jak blbec, jsem musel přepočítávat faktury, které byly normálně vypočítané podle tabulek, tabulky jsem při tom samozřejmě neměl. Počítal jsem tak dlouho, jak měl ten referent čas, vždy mě zase odvedl do cely. To trvalo tak 2,5 měsíce, 2–3 hodiny denně, někdy dvakrát denně. Jediné velké štěstí jsem měl v tom, že se mnou na cele byl bývalý úředník ministerstva železnic, který jezdil do ciziny v rámci železnice a byl o něco starší než já – tenkrát mi bylo 37 let – tedy v nejlepších a nejvýkonnějších letech. Ve vězení byl už delší dobu, na celách seděl s těmi lidmi, kteří pracovali pro IPRU a kteří již měli skončené vyšetřování. Ti odsouzení z IPRY byli nějakí inženýři, já tam znal jediného člověka, Ing. Jiřího Pateru, se kterým jsem jednal a kterého mi doporučil kolega. A tak jsem se dozvěděl od toho spoluvězně, že jednomu pracovníku z IPRY hrozí 18 let a druhému 16 let.¹

Jak probíhalo vaše další vyšetřování?

Jednou jsem si všiml, že ten vyšetřovatel má ještě ruce od oleje, a říkal jsem si, že asi předtím dělal zámečnicka, a teď měl vyšetřovat architektky, jestli něco předražili, nebo ne. Samozřejmě jsem bez jakýchkoliv podkladů spočítal nesmyslnou cenu, to nešlo jinak, a ten tzv. přeplatek v rámci faktur, co byly zaplacené, dělal podle tohoto pofidérního výpočtu asi 135 000 Kčs (šlo asi o třetinu ze 450 000). Jen jsme k tomu číslu došli, a už mi vyšetřovatel sděloval, že to bude šest

■ Poznámky

¹ Ing. Jiří Patera byl odsouzen i po odvolání u Nejvyššího soudu v Praze dne 30. 7. 1959 na 15 let. Nespravedlivý rozsudek neunesl a spáchal sebevraždu (podle J. Vahaly se ve vězení říkalo, že přímo v soudní budově ve Spálené ulici).

Obr. 2. Architekt Jiří Vahala při rozhovoru. Foto: Šimon Vahala, 2018.

let. Víte, ta práce byla čistě soukromá věc a ty tabulky si každý mohl vyložit, jak chce, protože tam byl u některých položek rozdíl 50 % jak nic. Když jsem něco namítal: „Pane referente, ale ono to je úplně jinak!“, tak řekl, že to sem nepatří. Tím bylo jasné, že nemá cenu se šprajcovat. To už bylo vidět, jak v něm rajtuje vztek, že by mě tak rád něčím praštil. Že jsem se nemohl obhajovat, to bylo to nejhorší. A strašné také bylo, že jsem nevěděl, co se děje s rodinou, co provedli za lumpárny. Víc jak půl roku jsem nevěděl vůbec nic. Přišel sice advokát, že mě bude zastupovat, ale ten nebyl vůbec k ničemu, akorát k tomu, aby mi nabídl cigarety, ač jsem byl nekuřák. Byl to známý z ulice, bydlel o kousek dál, nikdo jiný by mi ale v té době nepomohl.

A jak probíhal soud?

Soudní řízení se uskutečnilo někdy v září nebo v říjnu na Okresním soudu ve Spálené. Tam mě přivezli v poutech, když jsem chtěl při přelíčení vysvětlit soudu, že vše je jinak, že to bylo odsouhlasené soudními znalci, že jsem tuhle fakturu za tu cenu nedělal, soudkyně mi sdělila, že to sem nepatří. V duchu jsem si říkal, že odsouzení měli být ti soudní znalci, nikoliv já. Každopádně mě odsoudili za rozkrádání majetku socialistického vlastnictví, byl mi zabaven majetek a ztratil jsem občanská práva, která ale tehdy tak jako tak nebyla. Půlku vily naštěstí měla máma, která s námi ve vile bydlela. Rozsudek byl 6 let. Souzen jsem byl sám, těch soudů bylo tenkrát určitě spousta. Pak se čekalo, jestli se někdo odvolá. Byl jsem asi půl roku vězněn na Ruzyni a následně mě převezli na Pankrác.

Jak to na Pankráci vypadalo?

Tam jsem se setkal s různými architekty a lidmi z dalších profesí. Byli jsme nejprve rozestraní po různých celách, kde bylo zrovna volno. Několik měsíců jsem byl ve starých celách po 4–5 lidech. Pak na jaře v roce 1960 dostavěli samostatný patrový pavilon, jeden blok, za dvorem směrem na severní stranu. Byla to jednoduchá stavba, s ústřední chodbou a po stranách s místnostmi velkými jako učebny. V pavilonu soustředili všechny profese z projektů. Zde jsme se více poznali, včetně těch několika známých ze Stavoprojektu, včetně Franty Baumelta, Štembery a dalších. Měli různé délky odsouzení, nejméně tak 4 roky.

Kolik bylo v pavilonu celkem vězňů?

V pavilonu nás bylo na ložnici asi 30 lidí, a tedy asi 3–4 ložnice. Nikdy jsem nás nepočítal. Mohlo nás být tak 120 lidí, mluvilo se ale až o 500 zavřených lidech ze staveb – kde byli ti další, nevím. Přes chodbu byly 3–4 místnosti pro projektování, kde jsme měli rýsovací stoly.

2

Ministerstvo vnitra mělo i své civilní zaměstnance, někteří tam přešli ze Stavoprojektu kvůli lepším financím. Víím o dvou určitě – Bláha dělal vedoucího na ministerstvu vnitra, a ještě Mecner. Tito zaměstnanci MV tedy měli kontakt s námi, byli spojkou mezi normálním životem a věznicí, neprojektovali a nekonzultovali nic, jen přinesli podklady a měli převzít hotový projekt.

Jak se k vám tyto civilní zaměstnanci chovali?

Měli k nám úctu. Jevili se mi jako slušní lidé, rozuměli jsme si dobře. Trošku jsme se znali z dřívějšíka, věděli jsme o sobě, že jsme byli v projektovém ústavu. Pamatuji se třeba, že Bláha mi jednou řekl: „Ježíšmarjá, prosím vás, pozor, musíme si vykat,“ přitom v projektovém ústavu jsme si tykali. Nebo podotkl, když jsem poznal konkrétní místo stavby, na které jsme pracovali: „To nikde neříkejte, že je to tam a tam.“ Podle situace jsem totiž některá místa poznal a on byl z toho celý vedle a nešťastný.

Jak se pracovalo v tzv. Basaprojektu?

Přešli jsme z ložnic přes chodbu do pracoven – z místnosti do místnosti – a tam všichni projektovali, co bylo potřeba. Dostávali jsme podklady, jak bylo řečeno, bez udání míst a bez vrstevnic. Všichni byli spolu, jeden dostal akci, když zrovna byl volný, a k němu kreslili další. Podle toho, jak tam byli lidi, tak začali na zadání dělat. Já třeba měl k dispozici elektrikáře, topenáře, podle typu zakázky. Co se dělo v další projekční místnosti, jsem ani neměl zájem vědět.

Práce na jednom projektu trvala třeba i půl roku a déle. Byly to většinou takové běžné věci, které by architekt v normálním životě ani neprojektoval. V běžné praxi tyto práce dělala stavební firma, která měla své kresliče. Tak to jsme teď dělali ve vězení.

Co konkrétně jste projektovali?

Spoustu akcí, prací. Dělal se například obytné domy pro policajty. Osobně jsem kreslil třeba těžní věž

do Ostravy, statiku té konstrukce dělal právě František Baumelt. Já si to nepamatuju, ale celkem jsem neměl zájem si to pamatovat. Víte, myslím, že to nic světoborného nebylo.

Pamatujete si na zadání projektu Orlík pro komunistické funkcionáře?

Přišli s tím, že by potřebovali takové malé chatičky asi do 300 000 Kčs za jednu pro cizí vládní hosty, aby je mohli přivést do přírody (jestli počítali, že tam budou mít honitbu, to nevím). Pak se ale požadavky stupňovaly, že tam budou vily, že potřebují i přístav, loděnici, hotel, takhle to postupně vznikalo. Neřekli místo, jen že to bude někde u Vltavy. Sám jsem ze začátku kreslil tuhle jednu srubovou chatku za 300 000 Kčs. Ze začátku jsem se k tomu tedy dostal, ale pak to přehodnotili, že chtějí luxusnější „chaty“, a to už na to vzali jiné vězně.

Kdo z architektů se na tom podílel?

To bohužel nevím. Určitě na výsledku má podíl skupina vězňů. Nevím, kdo byl ale ideovým tvůrcem tohoto projektu. Já jsem na Orlíku pak už nepracoval, nedostal jsem se k tomu. Někteří architekti měli asi náhodou kliku, že si mohli trochu zatvořit, nevím, z jakého důvodu mě na to nevzali, ale byl jsem rád. Víím, že na tom pracoval vězeň s příjmením Šimon, to si pamatuju, ale nebyl mi vůbec sympatický, proto jsem se s ním nebavil. Ze začátku jsme seděli blízko u sebe. Víc o tom nevím. Určitě na tom museli pracovat v jiných místnostech.

Když jste mi dala seznam architektů, kteří se na tom mohli podílet, vzpomněl jsem si, že mezi námi byl určitě brněnský architekt Bedřich Rozehnal, osobně jsem se s ním seznámil až tam, mně byl samozřejmě známý už dříve a on zase znal mého otce. Přišel tam později než já a odešel poměrně dost brzo. Moraváci jsme byli oba (já napůl), to nás sblížovalo. Pamatuji si, že ve vězení byl velmi nešťastný, on byl taky už starší, mohlo mu být už po šedesátce. Byl hodně smutný,

měl velké starosti o rodinu, stejně jako my všichni. Byl lítostný, zkroušený. Já jsem ho uklidňoval, snažil jsem se ho z toho rozpoložení dostat. Snad jsem mu i pomohl.

Nějaký Vaculík tam byl také, Kaislera si pamatuji, s tím jsme se stýkali. Theodor Pish, ten tam taky byl, znal jsem ho i z projektového ústavu, a Franta Baumelt určitě. S Frantou jsme o sobě věděli. Pustili ho dřív, měl asi jen 4 roky, byl to fajn člověk, výborný statistik. Později jsme byli spolu v Pražském projektovém ústavu, ale brzo emigroval.

Mezi těmito vězni byl i Vilém Lorenc, taky už starší – o půl generace, skoro o generaci. Byl ředitelem SÚRPMO.

Zásadně jsme tam nevystupovali pod jménem. Kdo jsme se znali z civilu, tak jsme se seznámili blíž, ale moc nemáte chuť se s někým bavit. Nevíte, kdo to je. Bylo nebezpečný se někomu svěřovat. Ale na druhou stranu mezi slušnými lidmi se hovořit dalo.

Jak moc se do činnosti „Basaprojektu“ odrážel vězeňský život?

Běžné vězení to nebylo. Představte si to třeba tak, jako bychom dostali zakázku stavět v Africe nějaké město – odjel jsem do Afriky, tady nechal rodinu a 6 let jsem je neviděl a tam dělal práci. Tam by bylo teplo, tady taky bylo teplo, zkrátka snažili se. Nevypadalo to jako vězení, ale jako koncentrovaná projekční kancelář. S pravým vězením se to nedalo srovnat, nějaké nástupy nebo buzerace nebyly, to neexistovalo. Pokud trest vypršel, v tichosti se odešlo.

Kromě projekční složky byla součástí věznice i jiná pracovní oddělení?

Na Pankráci byla samostatná složka překladatelů, kteří prováděli překlady z cizích časopisů apod. Už jsem o tom věděl i předtím, že něco podobného existuje, byli mezi nimi totiž také někteří známí. Překladatelé ale byli jinde, s námi nebydleli, a byli tam už mnohem dřív. V oddělené sekci se ale třeba dělaly taky výzkumy na vojenských psech (srdeční operace, přístroje s budíkama).

Jak jste uvěznění snášel?

Musel jsem vše v sobě zavřít, přežít v klidu, abych se vrátil a zase pokračoval dál. Ale abych se trápil a brečel, to nemělo smysl. Někteří byli nešťastní, protože si nedovedli poradit. Tohle mně potíží osobně nedělalo, řekl jsem si to a potom to šlo. Dělat se nešťastným nemělo cenu, protože bych si jediné škodil zdraví.

Bral jsem to jako oddělený pracoviště někde hodně daleko, kde bohužel nemůžu své rodině v nejmenším pomoci. Musel jsem manželku při návštěvě nenápadně prosit, aby mě žalovala o výživné, protože jí první tři roky nikdo neporadil. Mně ve vězení stačilo 30 Kčs, víc jsem nepotřeboval. Plat jsem dostával 1 400 Kčs, ale 700 Kčs strhávali na péči. Zbytek dostávala má žena,

ale až když mě žalovala. Beru to tak, že potrestaná byla manželka a děti, já ne.

Po propuštění z vězení jste pokračoval v profesi architekta?

Ten den, co jsem se vrátil z kriminálu, zemřel místní donašeč (uliční důvěrník) Šenk. Co ten vesmír s námi dělá?

Krátce po propuštění v roce 1965 jsem celkem hned sehnal práci v Pražském projektovém ústavu, kam jsem se – další ironie osudu – před mým uvězněním zaboha nemohl dostat. Dělal jsem taky za normální plat, žádné snižování u nekomunistů jako ve Stavoprojektu. Potkával jsem se tam také s Frantou Baumeltem. Tím vězněním jsem byl pro komunisty odbytý, postihován jsem už nebyl. A v projektovém ústavu se mi dařilo dobře. Spokojený jsem byl i se svými projekty dvou škol v Kobylicích v souvislosti s budováním zdejšího sídliště v rámci Pražského projektového ústavu. Jsou to dispozičně velmi pozoruhodné budovy, v klidném místě mezi stromy.

Jak se s odstupem času díváte na tzv. Basaprojekt?

Byl to promarněný čas v mém nejlepším tvůrčím období. Teď se na to dívám ještě s ustálenějším dojmem, protože to byla lumpárna komunistů jednotlivců, kteří z toho jenom sami brali, bez ohledu na všechny ostatní. Ti, kteří přísluhovali, dělali vše, aby se udrželi a aby se měli pořád lépe než druzí.

Proč vlastně podle vás byl celý proces tímto způsobem vykonstruovaný?

Podle mého dojmu politici potřebovali udělat v roce 1960 amnestii a propuštěné vězně od Bratislavy počítaje a Valdicemi konče chtěli nahradit specialisty. Potřebovali si v rámci ministerstva vnitra udělat svoji projekční složku, tak to vybudovali na Pankráci.

Takže jste dnes s celou věcí smířený?

Smířit se s tím nedá ani po šedesáti letech. Ti, co to způsobili, zřejmě už nežijí a nikdy nebyli potrestaní.

Možná to celé moje vyprávění působí dojmem, že ten kriminál bylo „něco jó nóbl“. To bych chtěl uvést na pravou míru. Pro práci nám byl umožněn klid, to ano. Jenom jsem se nezmínil, že ze začátku, kdy jsme byli ve starých celách s nejrůznějšími vězni, probíhaly pravidelné filcuky, vyhazování věcí ze skříněk, rozhazování postelí a slamníků, ranní nástupy se spořádaným odchodem na pracoviště apod. Toto zkoušeli i po přestěhování do pavilonu, kde tyto praktiky prováděli tak 2–3x. Po zákroku z vyššího místa to pak bylo zrušeno. Naše pracoviště bylo z normálního vězeňského života vyjmuté, snad aby nebyla rušena naše práce.

To vězení jsem ale takto snášel hlavně z důvodu svojí klidné povahy a s vědomím, že proti tomuto systému stejně nemůžu sám udělat vůbec nic.

Byl jste soudně rehabilitován?

V roce 1974 díky obratnosti mého advokáta Oldřicha Horáka mi byla udělena milost prezidenta Ludvíka Svobody a navrácen nemovitý majetek. Bylo jasné, že auto, které mi tehdy zabrali, a další movité věci nenávratně zmizely.

Až o dvacet let později, v roce 1994 vrchní soud zrušil původní rozsudek a výmaz z trestního rejstříku. Tedy oficiálně bylo potvrzeno, že jsem nic neudělal. Naopak okraden jsem byl já a má rodina o to nejcenější. Tím to pro mě skončilo. Víte, to co jsem osobně zažil, byl typický příklad komunistického soudnictví, které nepřipouštělo skutečné vyjádření obžalovaného před soudem. Tehdejší vězeňský systém s tím jen úzce souvisel.

Šárka KOUKALOVÁ

Rekreační středisko „Orlík“ ve Vystřkově pro představitele vlády a ÚV KSČ

V rámci výzkumu NAKI, zabývajícího se architekturou 60. a 70. let 20. století, byla ve Středočeském kraji věnována značná pozornost rekreačnímu areálu pro nejvyšší komunistické funkcionáře a zahraniční hosty ve Vystřkově u Orlícké přehrady. Celý areál byl vystavěn na přelomu 50. a 60. let na základě zpracovaného urbanistického plánu, se systémem asfaltových silnic vymezených sloupy veřejného osvětlení, přístupových cest k přehradě a s respektem k původnímu lesnímu pozemku, zčásti s parkovou úpravou. Zabrán byl rozsáhlý pozemek uprostřed lesů, který umožnil rozprostřít výstavbu tak, aby ústřední hotel s venkovním bazénem doplněným designovými sprchami s pergolou a sportovním a hospodářským zázemím byl oddělen od patnácti vil rozmístěných v lese, s vlastním soukromím a přístupem k vodě. Namísto plánovaných „chat“ v úspornějším provedení byly nakonec projektovány luxusní vily, vystavěné podle tří typů s odlišným vizuálním řešením – do určité míry také na základě individuálních požadavků jednotlivých členů byra (doloženo u vily č. 14 pro ministra vnitra Rudolfa Baráka). Největší důraz byl položen na „velkou chatu“ pro prezidenta Antonína Novotného, situovanou na nejdostupnější místo a zároveň symbolicky z hlediska hierarchie moci v nejvyšší poloze areálu. Pro vilu se stalo charakteristickým téměř sochařské tvarování hmoty. Její jedinečnou siluetu utváří široce vysazená markýza, která stíní horní terasu. V protilehlém křídle s výhledem na jezero vyniká terasa zčásti krytá ojedinělou a velmi kvalitní zvlhčenou stropní konstrukcí. Navíc má prezidentská vila jako jediná vlastní bazén s brouzdalištěm a venkovní sprchou.

Zmínky o tomto areálu nalezneme v různých periodikách nebo internetových zprávách, mimo jiné i v jubí-